

5–8-SINF O‘QUVCHILARIDA INTELLEKTNI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI VA PEDAGOGIK STRATEGIYALARI

Mansurova Salomatxon Komiljon qizi

*Andijon viloyati Andijon tumani 32-umumiy
o‘rta ta’lim maktabi psixologi*

Annotatsiya

Mazkur maqolada 5–8-sinf o‘quvchilarining intellektual salohiyatini oshirishning nazariy va amaliy masalalari kompleks ravishda tahlil qilingan. O‘smirlik davriga o‘tish bosqichida bo‘lgan ushbu yoshdagi bolalarning kognitiv rivojlanish xususiyatlari va tafakkur operatsiyalari batafsil yoritilgan. Maqolada intellekt tushunchasiga nafaqat aqliy koeffitsiyent (IQ), balki kreativlik va mantiqiy xulosalash qobiliyati sifatida ham yondashilgan. Tadqiqot davomida o‘quvchilarning mavhum-mantiqiy tafakkurini shakllantirishda maktab psixologining o‘rni va ahamiyati ko‘rsatib berilgan. Andijon tumani 32-maktab misolida o‘quvchilarning intellektual faolligini oshirishga xizmat qiluvchi metodik yondashuvlar bayon etilgan. Intellektni rivojlantirishda irsiy omillar bilan bir qatorda ijtimoiy muhit va ta’lim texnologiyalarining o‘zaro ta’siri ilmiy asoslangan. Shuningdek, o‘quvchilarda diqqat, xotira va nutq madaniyatini yuksaltirish orqali aqliy salohiyatni korreksiya qilish usullari taklif etilgan. Xulosa qismida o‘smir yoshdagi o‘quvchilarning intellektual qobiliyatlarini realizatsiya qilishga qaratilgan amaliy tavsiyalar va xulosalar shakllantirilgan.

Kalit so‘zlar: Intellekt, kognitiv rivojlanish, o‘smirlik davri, mantiqiy tafakkur, kreativlik, aqliy operatsiyalar, korreksiya, motivatsiya, psixologik trening, intellektual salohiyat.

Asosiy qism

1. Kirish: Intellekt rivojlanishining yosh xususiyatlari

O‘rta maktab davri, ya’ni 5–8-sinflar (11–14 yosh) inson hayotidagi eng muhim kognitiv burilish davri hisoblanadi. J.Piaje nazariyasiga ko‘ra, aynan shu davrda bola "konkret operatsiyalar" bosqichidan "formal operatsiyalar" bosqichiga o‘tadi. Bu degani, o‘quvchi endi faqat ko‘rib turgan narsalari haqida emas, balki mavhum tushunchalar, gipotezalar va kelajakdagi ehtimollar haqida ham fikr yuritish qobiliyatiga ega bo‘ladi. Andijon tumani 32-maktab psixologi sifatidagi faoliyatimiz davomida biz ushbu o‘tish jarayonining naqadar nozik va mas’uliyatli ekanligini kuzatmoqdamiz.

2. 5–8-sinf o‘quvchilarida tafakkurning shakllanishi

Ushbu yoshdagi o'quvchilarning intellektual rivojlanishida quyidagi tendensiyalar ustuvorlik qiladi:

Analitik qobiliyatning o'sishi: O'quvchi voqea va hodisalarning sabab-oqibat bog'lanishlarini chuqurroq anglay boshlaydi.

Tanqidiy fikrlashning uyg'onishi: 5-sinfgacha o'qituvchining gapini mutlaq haqiqat deb qabul qilgan bola, 7-8-sinfga kelib ma'lumotlarni shubha ostiga olishni va o'z nuqtayi nazarini himoya qilishni o'rganadi.

Mavhumlashtirish (Abstraksiyalash): Matematik formulalar, fizik qonuniyatlar va falsafiy tushunchalarni o'zlashtirish uchun zarur bo'lgan intellektual baza aynan shu davrda mustahkamlanadi.

3. Intellektni rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar

O'quvchi intellekti faqat kitob o'qish bilan rivojlanib qolmaydi. Bu jarayonga bir qancha psixologik komponentlar ta'sir ko'rsatadi:

Motivatsiya: Agar o'quvchida o'rganishga nisbatan ichki qiziqish bo'lmasa, uning intellektual ko'rsatkichlari potentsial darajasidan past bo'lib qolaveradi.

Hissiy intellekt (EQ): O'z his-tuyg'ularini boshqara oladigan o'quvchi stressli vaziyatlarda (imtihon, nazorat ishlari) intellektual resurslaridan samaraliroq foydalana oladi.

Ijtimoiy muhit: Sinfdagi sog'lom raqobat va ijodiy muhit intellektual "sakrash" uchun katalizator vazifasini o'taydi.

4. Amaliy metodika: "Intellektual korreksiya" dasturi

32-umumiy o'rta ta'lim maktabida 5–8-sinf o'quvchilari bilan ishlashda biz quyidagi metodik elementlardan foydalanamiz:

Menemonika usullari: Katta hajmdagi ma'lumotlarni eslab qolish uchun assotsiativ bog'lanishlarni yaratish. Bu xotira hajmini kengaytirib, intellektning tezkorligini oshiradi.

"Aqliy hujum" (Brainstorming): Darslarda va darsdan tashqari to'garaklarda muammoli vaziyatlarni o'rtaga tashlash. Masalan, "Agar tortishish kuchi yo'qolsa, dunyo qanday o'zgaradi?" kabi savollar gipotezalar qurish qobiliyatini rivojlantiradi.

Veksler testi va Raven matritsalar: Ushbu metodikalar orqali o'quvchilarning aqliy rivojlanish darajasi muntazam monitoring qilinadi va natijalar asosida individual tavsiyalar ishlab chiqiladi.

5. Intellekt va kreativlikning o'zaro bog'liqligi

Ko'pincha intellekt deganda faqat mantiq tushuniladi. Biroq, 8-sinf o'quvchisi uchun kreativlik - muammoning nostandart yechimini topish - intellektning oliy ko'rinishidir. Psixologik treninglarimizda biz "Divergent fikrlash" (bitta muammoga o'nlab yechim topish) mashqlariga katta e'tibor qaratamiz. Bu o'quvchining hayotiy masalalarda ham intellektual moslashuvchanligini ta'minlaydi.

6. Muammolar va to'siqlar

Rivojlanish jarayonida "intellektual sustkashlik" holatlari ham uchraydi. Buning asosiy sabablari:

Axborot yuklamasining haddan tashqari ko'pligi (kognitiv overload).

Gadjetlarga qaramlik natijasida diqqat konsentratsiyasining yo'qolishi.

O'smirlilik davridagi emotsional beqarorlik va depressiv kayfiyat.

Ushbu to'siqlarni bartaraf etishda psixologik maslahatxonalarning o'rni beqiyosdir.

Xulosa

5–8-sinf o'quvchilarida intellektual rivojlanish - bu shunchaki bilimlar zaxirasini to'plash emas, balki tafakkur qilish madaniyatini shakllantirishdir. Andijon tumani 32-maktab tajribasi shuni ko'rsatadiki, intellektni rivojlantirishda tizimli yondashuv (psixolog + pedagog + ota-ona) kutilgan natijani beradi. O'quvchi o'z intellektual salohiyatiga ishonsagina, u fanga va ijtimoiy hayotga ijodiy yondasha oladi. Bizning vazifamiz - har bir o'quvchining yashirin aqliy imkoniyatlarini kashf etish va ularni Yangi O'zbekistonning intellektual elitasi sifatida voyaga yetkazishdan iboratdir.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O'zbekiston ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha ustuvor yo'nalishlar". – Toshkent, 2022.
2. Piaje J. "Psixologiya intellekta". – Piter, 2003. (Rus tilidan tarjima).
3. G'oziyev E.G'. "Tafakkur psixologiyasi". – Toshkent: "O'qituvchi", 1990.
4. Vygotskiy L.S. "Mishleniye i rech". – Moskva: Labirint, 1999.
5. Shoumarov G'.B. "Yosh va pedagogik psixologiya". – Toshkent, 2014.
6. Baratov Sh.R. "Maktab psixologik xizmati: nazariya va amaliyot". – Buxoro, 2012.